

LIBRIS

Editor: *Vasile Burlui*

Redactor: *Luiza Gherghelaș*

Tehnoredactare & Copertă: *Oana Iacob*

We know
books

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MANOLE, GICĂ

Ispita memoriei / Gică Manole. - Iași : Cartea Românească Educațional, 2022

ISBN 978-606-057-237-4

821.135.1

GICĂ MANOLE

ISPITA MEMORIEI

Grupul Editorial Cartea Românească Educațional

Copyright © Editura Cartea Românească Educațional, Iași, 2022.

Adresa: Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 2, Iași – 700124

www.ecredu.ro

 ECREDU

Gică Manole
 fii, dar nu ai reușit, pentru că nu ai fost în stare. Căci tu, cel
 de astăzi, nu înseamnă, nu ești decât trecut. Un trecut puțin
 cunoscut chiar de tine însuși. Iar trecutul ar trebui să fie
 singurul adevăr pe care îl putem cunoaște, peste care stăpâ-
 nim. O cunoaștere care îți folosește doar dacă o comunică și
 celui de lângă tine.

Tătărașeni,

11 martie 2006 – 16 octombrie 2006

CUPRINS

I. Apelul la memorie: un mod de a exista	5
II. Omul fără memorie este un animal căzut	10
III. Despre Revoluția din 1989 la Mileanca	16
IV. Ieșirea la libertate.....	27
V. Marea adunare din curtea școlii: 24 decembrie 1989.....	35
VI. Boala mamei. Martor direct al mării mineriade din 13 – 15 iunie 1990	50
VII. Un anume mod de a depune mărturie	62
VIII. Edenul pierdut înseamnă copilăria	67
IX. Tatăl: modelul moral absolut.....	75
X. Câte ceva despre școală și așa-ziii profesori	79
XI. Admiterea la liceu (septembrie 1968)	84
XII. Tot despre copilărie	89
XIII. Dumnezeu copiilor este singurul adevărat. Curtea lui Nicu Roseti	100
XIV. După ce luptă la mărășești, Gheorghe Manole ocupă Budapesta	113
XV. Cărțile și filmul, două mari bucurii. Biblioteca „Mihail Șolohov” de la Tătărașeni	121

XVI. Istoria, pentru copil, înseamnă doar eroism și jertfă!	133
XVII. Nicolae Huțanu. Profesorul de istorie.....	141
XVIII. Călătorie în satul lui Marin Preda (1982)	155
XIX. Șantierul naval Constanța (vara lui 1971)	170
XX. Gânduri către un prieten necunoscut.....	188
XXI. Gânduri despre „Marele Partid”. Portrete de bolșevici locali..	201
XXII. Student la Iași. Chipuri de profesori și de colegi	209
XXIII. Istorici și colegi de facultate.....	245
XXIV. Nenorocirea vine întotdeauna pe neașteptate: moartea tatălui meu	258
XXV. 17 august 1979.....	275

I.

Apelul la memorie: un mod de a exista

În ciuda prezenței, aproape perpetue, în conștiința mea a celei mai mari nenorociri, de care omul, indiferent de unde și când, se teme atât de mult - moartea - eu, în străfundurile ființei, m-am crezut, întotdeauna, nemuritor. Nu știu din ce cauză anume, dar probabilitatea de a muri mi se părea pur ipotetică. Știam că sunt pândit de pericole, pe unele le-am trăit și depășit, dar, ca și cum cineva din spatele meu mă ocrotea, eram sigur că voi ieși din orice situație dificilă cu bine. Starea aceasta de spirit, cu totul relativă, dacă zăbovesc ceva mai mult asupra trecutului, venea, cred, și din vitalitatea deosebită cu care am fost înzestrat.

Știam că moartea este cea mai mare nenorocire care se poate prăvăli peste om; am fost, ca atâția alții, golit de orice speranță și deznădăjduit pe marginea gropii odioase la moartea unor ființe pe care le-am iubit mult. Am înțeles, încă din cea mai îndepărtată copilărie, că moartea este singurul dușman pe care omul nu-l va putea birui niciodată, că ea, odată stăpână, întrerupe orice comunicare cu cel/cei pe care i-am iubit. M-am agățat, mereu, de gândul că nenorocirea cea mare peste care omul nu va fi nicidecum învingător nu este decât o banală trecere spre altceva, spre un alt fel de existență. Atât cât am fost în stare am căutat flămând/însetat răspunsuri (soluții), cu privire la această problemă, la oamenii înțelepți care au trăit pe pământ. Atunci când identificam răspunsuri mă îmbărbătam și respiram adânc zicându-

Gică Manole
mi cu amară bucurie că nu-i totul pierdut, că trebuie să existe o șansă și că existența aceasta care ne înlănțuiește, ne înrobește atât de tare, nu poate fi singura pe care Creatorul ne-a dăruit-o.

Totul poate suporta un om, dar absolut totul, îndeosebi în rău, dacă bucuria de a trăi nu l-a părăsit, dacă setea lui de viață îi rămâne intactă. Iar bucuria vieții, setea de ea, rămâne aceeași când nu aștepți prea mult de la ea, când ești fericit că respiri, că poți privi cerul înstelat sau că poți călca desculț prin iarbă (aceasta a fost ultima dorință a tatălui meu, Cozma, de a călca, desculț, prin ograda casei sale, după cum mi-au spus, târziu, după moartea sa, două dintre surorile sale, Ileana și Lucica). Greșesc! Bucuria vieții nu te părăsește niciodată dacă ai un motiv esențial pentru a trai; sau dacă, așteptând mult de la ea, primești ceea ce ființa ta secretă dorește mai mult decât orice pe lume.

Am văzut prea mulți oameni obosiți, dezgustați, fără bucuria de a trăi. Căci, o spun din toată inima, lumea noastră este în așa fel clădită încât taie aproape orice speranță celui/celor care sunt flămânzi după lucrurile pe care ea ni le oferă cu atâta zgârcenie.

Ce-i de făcut? De unde să ne tragem puterea de a o lua de la capăt dacă am ajuns într-o înfundătură? Să vină neagra disperare din conștiința acută, dominatoare, a neantului aflat mereu în spatele nostru? Cum să fac ca, măcar scurt timp, să pot uita de fatalitatea ei? Aș da un răspuns la îndemâna oricui și atât de simplu: să nu mă gândesc la ea. Dacă reușim acest fapt, uitând-o cu desăvârșire, am putea fi învingători. Iar atunci când Moartea vine să ne acopere cu tăcerea ei, să ne permitem doar un scurt țipăt de disperare. Ei bine, uităm de ea, n-avem spaima de nici un fel, ne umplem timpul cu armonie și fericire etc. Dar, mă întreb, ce fel de

conștiință mai poate avea un om în absența spaimelor, a îndoielilor de tot felul, a chinurilor atroce pe care aceeași conștiință le provoacă? Evident, una fără valoare. O spun convins de acest adevăr; o conștiință se dovedește ceea ce ar trebui să fie doar în măsura în care este biciuită de spaima și îndoiele. Mă întreb: ce fel de experiență ne-ar mai fi transmis, nouă, *Ivan Ilici* al lui L. N. Tolstoi dacă nu ne-ar fi mărturisit agonia/trezirea sa la o altfel de viață decât cea pe care o ducea, integrat fiind într-o existență dirijată de un sistem de valori cu totul fals ?

Așadar, ne este dată suferința, nouă, oamenilor, indiferent ce anume o provoacă. Ea se constituie într-un infinit șir de „ghimpi negri” la care făcea trimitere S. Kierkegaard, ghimpi ce ne răscolesc adânc ființa, răbind-o, deseori, ireparabil.

Krishnamurti afirmase, printre altele, în „*Comentarii asupra vieții*”, că absența comunicării cu celălalt înseamnă moarte. Iată adevărata dimensiune a grozăviei morții: ridicarea unui hotar bazat pe absență, absență care face imposibilă comunicarea cu cei pe care i-am iubit. Iată, așadar, în ce constă drama ei: absență, necomunicare, ne iubire, uitare, tăcere, indiferență, necunoaștere. Încetând să mai comunicăm nu mai avem acces la motivele care fac posibilă iubirea; o absență definitivă, chiar de nu îngroapă definitiv iubirea, limitează comunicarea doar la ceea ce a fost - amintirile. Or, sunt dramatic convins de acest fapt, pentru a putea continua să iubești ceea ce crezi că merită iubit este absolut necesară o comunicare continuă.

Îmi amintesc cazul/drama lui B. P. Hasdeu. După ce Iulia, geniala lui fiică, a murit, la doar 18 ani, în 1889, marele savant n-a mai fost ceea ce a fost până atunci. S-a prăbușit într-o disperare mai neagră decât moartea, și-a abandonat

Gică Manole toate proiectele iar singurul său rost, până la moarte (1907), a fost acela de a comunica cu Iulia. S-a apropiat de științele oculte și devine un foarte serios cunoscător în spiritism; a comunicat cu Iulia prin mijloace doar de el știute și-i ridică, dacă nu mă înșel, la sugestiile iubitei sale fiice din lumea de dincolo, la Câmpina, un straniu castel, mărturie neclintită, peste timp, că moartea înțelege la exacta sa valoare negativă, poate arunca în deznădejdea cea mai cruntă pe oricine, oricât de tare ar fi el.

Deseori, pe vremea când disperarea îmi era o dulce/amară binecuvântare, ziceam celor foarte apropiați mie că omul fără memorie nu este decât un animal căzut. Spuneam așa ceva deoarece, având o memorie accentuată, nu-i înțelegeam deloc pe cei cărora trecutul nu le spune nimic sau care nici nu vroiau să audă de trecut. Nu vreau să ies din situația grea în care mă aflu prin evitare, fugă. Și de una, și de alta nu sunt capabil, nu vreau să fiu capabil. Mai am, cred, puterea de a-mi înfige cuțitul până la os, de a nu mă cruța. Vinovatul sunt doar eu. Nu am fost, nu sunt deloc atent la semne, la avertismentele tăcute pe care conștiința mi le indica cu atâta claritate.

Vorbeam de omul fără memorie ca de un om căzut. Și dacă greșesc, dacă fără memorie omul nu mai cunoaște chinul? La ce este bună o memorie care provoacă suferință peste suferință, devastează sufletul și care, atât de bine cunoscută, ocrotită, nu reușește să vindece sufletul? De altfel, se poate vindeca omul de „boala memoriei”? Dacă da, cum? Intrând adânc în ea, explorându-i fiecare cotlon, scotocind-o cu multă răbdare? Problema este că nimeni nu mai are răbdare să-și cunoască propria memorie. Trăirea doar în clipa de față a devenit biruitoare, generală. Mă întreb, deloc gratuit, poate avea omul ceva mai de preț decât propria sa me-

morie? Am spus, deseori, în acord cu Augustin, că memoria este unul dintre cele mai sigure locuri unde Dumnezeu ne locuiește. Nu am puterea de a înțelege dacă Augustin are dreptate, nu știu dacă crezând așa am dreptate. Înțeleg bine, mai bine decât oricine, că memoria, pentru cine pune accent tare pe ea, poate constitui o povară teribil de greu de suportat; sau, dacă are un trecut fără erori, poate constitui o mare și frumoasă lumină.

II.

Omul fără memorie este un animal căzut

Ajuns aici sunt obligat să răspund la întrebările-cheie pe care mi le-a pus Ciprian Voloc: „De ce obsesia memoriei? De ce memorie și ispită?”. Încerc să răspund, deși nu am răbdare și nu sunt deloc pregătit să răspund (ca întotdeauna, problemele importante mă surprind, mă iau pe nepregătite).

În primul rând, cred, memoria înseamnă povară și chin deoarece cuprinde, în datele sale esențiale, toate întâmplările, un șir infinit, tot ceea ce s-a petrecut. Memoria nu alege, nu este lașă. Ea a adunat, în cuprinsul ei, totul, și bine, dar și rău; fapte, oameni, bucurii, primăveri, durere, disperare, câmpii cu lanuri de grâu sub soarele verii și, îndeosebi, mari prietenii, mari iubiri, mari trădări. Memoria nu dorește să fie selectivă, sau este selectivă pentru a proteja ființa de pericolul ce-l poate constitui amintirea, mereu și mereu, a unor fapte, stări, întâmplări ce-ar putea-o pune în pericol. Memoria este o teribilă povară, un chin permanent doar în cazul în care (dacă ești drept/cinstit cu tine însuți), refuză să-ți pună în față doar partea luminoasă din tine; memoria reprezintă o povară atunci când ai înțeles bine că, oricât ai regreta, greșelile din timpul din spate nu mai pot fi îndreptate; când înțelegi și ești sigur că, dincolo de a fi reduta cea mai sigură pentru tine, ea mișună de dușmani, de trădători, de nesiguranță. Așa stând lucrurile, în cazul exemplificat,

poate fi ea cât de vastă/necuprinsă, memoria își devorează stăpânul, pune față în față, nu cum ar vrea el să fie, eul public cu eul secret. De la distorsiunile grave dintre aceste chipuri, infinite, interioare poate să vină percepția memoriei ca povară și ispită.

În al doilea rând, memoria poate reprezenta o grea povară deoarece nu uită, nu poate uita. Și uitarea-i scrisă în legile omenesii... Ce prețiozitate! Ce prostie! O fi uitarea specifică omenescului dar la mine acest specific nu vrea deloc să se manifeste. De altfel, n-am dorit, nu doresc acest lucru.

Și dacă memoria nu se poate uita pe sine, nu se poate ignora, aduce cu sine, peste ființă, remușcarea cea atroce: cândva ai fost rău și nedrept, te-ai pripit să judeci, răbdare, în primul rând cu cei de lângă tine n-ai avut, te grăbeai mereu, erai flămând mereu după ziua de mâine pe care tot o sperai, în secret, altfel de cum va veni. Într-un cuvânt, o memorie reală, nu aproximativă, aduce cu sine remușcarea că nu poți greși decât dacă cunoști „calea cea dreaptă” în timpul aflat în spatele tău, iar această remușcare nu poate fi izgonită nici de vreun exorcizator de elită. Dacă vrei să fii întreg în cuprinsul ființei tale ești obligat să nu te ascunzi după deget, să-ți pui în față, fără cruțare, adevăratul chip interior. Numai că sinceritatea din singurătatea ființei nu-i de ajuns. Ești obligat să fii la fel de cinstit, în gând și vorbă, și față de semenul de lângă tine. Aceasta-i proba reală/singură care dă dimensiune exactă persoanei tale sau care poate valoriza, în vreun fel, obsesia memoriei: sinceritatea față de tine dar și față de celălalt. S-a spus în cunoștință de cauză (iar eu, chiar de n-am zis-o, am intuit de mult timp acest adevăr), de către Gabriel Liiceanu: remușcarea perpetuă (ușor interzisă) face inoperantă orice pedeapsă, din par-

Gică Manole
 tea lui Dumnezeu. Dacă așa stau faptele (aici, eu, nu-mi pot reține că am serioase semne de întrebare), pedeapsa pe care o primesc, zi de zi – remușcarea atroce – îmi este suficientă pedeapsă pentru un șir infinit de vieți, dacă există reîncarnare. Cu toate că mă aflu în cea mai nepotrivită situație cu putință, am să încerc a schița un răspuns spre a-i răspunde, tot lui Ciprian Voloc: de ce sunt atât de obsedat de memorie sau, după cum m-a întrebat, „De ce obsesia memoriei?” ...

Înainte de toate am să răspund că memoria este singura formă de timp peste care, noi, oamenii, suntem, efectiv, suverani. Este puțin faptul acesta? Eu aș zice că este vital pentru noi. Atâta vreme cât conștiința, ca și memorie, nu cedează uzurii firești sau ispitelor de tot felul, ispите ce odată acceptate îți micșorează ființa, o devastează, poate avea un control total asupra timpului trecut. Sunt sigur, nu doar eu am fost și voi fi obsedat până la moarte de memorie; orice om este stăpân pe timpul său; orice om acceptă sau își refuză memoria; unul se retrage în ea ca într-o fortăreață de unde nu-l poate alunga nimeni; altul și-o aglomerează doar cu sinele său, cu importantele sau nimicurile din fapte, cu „cantitate”. Memoria este singura proprietate sigură de care omul, chiar de nu-și dă seama, dispune.

Așadar, în orice situație ne-am afla, fie ea și la limita limitelor, memoria, dacă n-o abandonăm, ne pune la adăpost de altceva față de ceea ce a fost, fie el bun sau rău. Iar prezentul este așa de nesigur/impredictibil, încât, pentru a evada din el, singura alternativă rămâne apelul la memorie ca certă soluție de supraviețuire. Ei bine, întrebarea de care depinde la modul dramatic toată liniștea mea este următoarea: este îndeajuns doar atât? Mă pot rezema doar pe trecut, fie el cât de recent, ca să pot continua? Iată-mă într-un impas încât am pierdut, în mare parte, perspectiva asupra destinu-

lui meu; sau, ca să am în continuare o palidă perspectivă, pentru ca să am acces la ceea ce era atât de important pentru mine până nu de mult, trebuie să fiu îndemnat de ea, ajutat de ea, împins de ea. Am ajuns, spre surprinderea mea, ceea ce n-am dorit să fiu niciodată: un om dependent, o ființă care, pentru a putea să continue, are nevoie de ajutorul alteia.

Acum, alte câteva cuvinte în legătură cu una din întrebările-cheie pe care mi le-a pus Ciprian Voloc: de ce sunt atât de obsedat de memorie? Am să încerc un răspuns rapid: pentru că memoria nu minte, nu te minte niciodată; pentru că la dânsa ajungi când dorești, selectezi orice secvență de timp vrei; pentru că ea ascunde tot ceea ce a fost cândva important sau nu, pentru tine; pentru că, accesând-o, nu te poți minți, cu nici un chip, iar dacă o faci nu poți ocoli riscul îmbolnăvirii sau dedublării. La urma urmei, a fi fidel propriei memorii înseamnă a te ține strâns de propria ta identitate. Știu bine: un om, de-a lungul timpului, își asumă atâtea identități de câte este capabil. Important rămâne un fapt: să nu te dezici de vechile identități, să nu te lepezi de ele; să ți le asumi; să ai tăria de a recunoaște așa cum ai fost: slab/puternic, bun/rău etc. Cred, de asemenea, că accesul, fie el și limitat, la memorie se poate constitui într-o terapie sigură atunci când ființa boalește; când sensul vieții s-a pierdut cu totul, s-a întunecat; când prezentul, cu neliniștile lui, te sufocă și te face captiv unui mod de a trăi neesențial; când liniștea din tine s-a spart în mii de țândări, iar acele țândări otrăvite, în loc să te elibereze, te sufocă.

Nimic mai simplu, să dăm vina pe întâmplare când ni se întâmplă ceva periculos și dramatic. În ceea ce mă privește, dacă întâmplarea mi-a ieșit în față, eu n-am așteptat decât semnul ei ca să mă arunc cu capul înainte, atât de inconștient, încât suferința de mai târziu o merit ca pe o pedeapsă.

Gică Manole

Orice aş face acum, aici, azi, numai să mi se ia de pe umeri măcar jumătate din povara ce este gata să mă strivească. Vina, evident, nu-mi aparţine decât mie. Căci, cu toate că am atâta experienţă, am spart cea mai ermetică, secretă fereastră a sufletului şi am sărit afară din mine. Încercam în ultimele săptămâni agonizante şi negre ca smoala, încet şi nesigur, să-mi spun unul din versurile lui Eminescu: „Ca să pot muri liniştit/pe mine/mie/redă-mă”. Niciodată n-am înţeles mai dureros ce a vrut să ne spună/să spună, Eminescu, cu atât de puţine cuvinte. Nenorocirea cea mai grea, şi de care omul ar trebui să fugă ca dracul de tămâie, de care poate fi încercat un om este aceea de a nu se mai locui pe sine, de a nu mai locui în sinele său esenţial şi cu care s-a obişnuit să trăiască. Nenorocirea cea mai mare, mai periculoasă decât moartea, este aceea când un om nu-şi mai aparţine sieşi decât accidental, sporadic sau aproape deloc.

Apelul la memorie se poate constitui într-o terapie benefică, mântuitoare, doar dacă, apelând la memorie, simţi o minimă solidaritate din partea unor oameni a căror existenţă înseamnă mult; sau dacă te rogi, neîncetat, la Creator să te ajute cu lumina lui necuprinsă. Am spus-o, deseori, cu convingere mare, deoarece făceam trimitere în primul rând la mine: toată criza/suferinţa de care suntem atât de profund posedaţi pleacă de la puţină sau deloc rugăciune. Să-mi spun, zi de zi, că, pentru a putea continua, sunt obligat să mă rog; că, fără rugăciune, şansele de supravieţuire devin nule; că accentul pe care l-am pus, acolo unde l-am pus, atât de adânc şi nefiresc, este unul greşit; că a persevera pe drumul plecat de trei luni de zile nu-mi poate aduce nimic bun, că există, încă, soluţii ce trebuiesc grabnic identificate; că sunt obligat/forţat spre a mă salva să mă îndrept, urgent, aşa cum îmi spune, Ciprian Voloc, spre lumină. Ştiu, aşa trebu-

le. Dar în singurătatea cea mare, şi-n absenţa celor care trebuie să-ţi repete mereu acest adevăr, de unde atâta putere, de unde atâta forţă pentru a apuca Calea Luminii? Din tine însuţi, desigur. Iar singurătatea e cel mai frumos lucru ce i se poate întâmpla unui om în viaţă...

III.

Despre Revoluția din 1989 la Mileanca

În vara lui 1989 am trăit o situație grea ca și cea în care mă aflu acum: mă despărțisem de o femeie pe care o iubișem mult. Tirania regimului Ceaușescu, abuzurile, odioasa lui deșănțare depășea orice limită; agonizând, umblam prin țară; încercam să observ vreun semn că poporul este gata să se revolte. Peste tot tăcere. Doar la Arad câțiva inși, și care mi s-au părut provocatori ai Securității, îmi tot spuneau că ei, cei din vestul țării, nu mai au răbdare și că se vor revolta. Recunosc, nu-mi făceam nici o iluzie că ticălosul de Tiran putea fi doborât de la putere. Prea era el, și cățeaua ce-i era jumătate nefastă, sigur de sine, prea sfida el nu doar națiunea română, ci o întreagă lume. La fel, în gara Ploiești, câțiva indivizi mârâiau împotriva regimului (august '89) dar pe aceștia i-am crezut că sunt drept ceea ce se dădeau. Nu credeam că regimul comunist din România va cădea vreodată. Iar speranța mea, ca a tuturor românilor, pe atunci, se numea Ion Iliescu, de care se vorbea că va fi adus la putere de Gorbaciov.

Din 1987, când ultimul țar roșu, Gorbaciov, decide să accelereze glasnost-ul și perestroika, mi-am îndreptat toate speranțele, pentru alungarea de la putere a lui Ceaușescu, spre Moscova și U.R.S.S.. Nu mă feresc să o spun că, în acei ani, atât de grei și întunecați, vorbeam celor din jurul meu despre cât de benefică ar putea fi pentru România o invazie

și ocupație sovietică!!! Cine a trăit acele timpuri înțelege și mă aprobă. Căci, în ultimii doi ani de putere ai clanului Ceaușescu, situația României devenise insuportabilă: lipsuri cronice, generalizate, la orice produs de bază, frig și întuneric iarna, în locuințele tuturor; laudele, lipsite de orice măsură, la adresa cuplului blestemat, deveniseră pur și simplu insuportabile. Zi și noapte, limitata și atât de bine controlata mass-media nu mai înceta să proclame binefacerile „epocii de aur”, de cât de mare, bun, drept, genial erau el și ea! Cu excepția accidentului eroic de la Brașov (noiembrie 1987), națiunea română tăcea, în așteptare. Dar era vorba de o tăcere în așteptare, iar ura față de regimul bolșevic se tot aduna.

Toamna lui '89 a fost pentru mine mai neagră decât moartea; stăteam la gazdă, la Mileanca, în frig și întuneric. Pentru un litru de gaz (pentru a avea puțină lumină) trebuia să mă rog la Alexandru Nechifor, președintele Comertului local, care-mi spunea, rece, că gazul se dă contra produse (păsări, lapte, brânză). Și doar eram coleg, la școală, cu ginearele său, Nelu Filip, profesor de matematică! Atât de neagră îmi era deznădejdea, încât de-abia la începutul lui decembrie am aflat că în Estul comunist s-au produs schimbări mari: că Tudor Jivkov al Bulgariei a fost înlăturat de camarazii săi, că în Ungaria comunismului i se cântase prohodul, că în Germania de Est, același comunism vroia să se schimbe, că în Cehoslovacia avusese loc o revoluție de catifea... Evident, știam că în spatele transformărilor istorice se afla Mihail Gorbaciov și Uniunea Sovietică. De ce nu știam, despre toate acestea, absolut nimic? Simplu: în toamna lui '89 nu am auzit o vorbă la radio, n-am citit o pagină din presa bolșevică, iar la televizor m-am uitat o singură dată, în noiembrie, când echipa de fotbal a României, bătând Danemarca cu 3 – 1, se calificase, după 20 de ani, la Campionatul mondial din